

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ І ПРАВА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ДНІПРОВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ**

**КРЕМЕНЕЦЬКА ОБЛАСНА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ**

**МАТЕРІАЛИ
II ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ЕЛІТА ТА ФОРМУВАННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ»
присвяченої пам'яті доктора історичних наук, професора
В. Я. Білоцерківського**

(29 березня 2024 р.)

Харків – 2024

ЗМІСТ

Бережна С. В.	Роль наукових шкіл в сучасному університеті	5
Богдашин Д. І.	Історія кафедри проектування доріг, геодезії і землеустрою Харківського національного автодорожнього університету (1936-2024 рр.)	7
Богдашина О. М., Прочкарук Д. О.	Історіографічний побут Д. І. Багалія	11
Brahina T. M., Brahin Y. A.	Roots of John Neumeier creativity	19
Висоцька О. Є.	Проектування образу України як місія сучасної вітчизняної науково-освітньої еліти	26
Гончарова О. С.	Людина в боротьбі з тоталітарною системою 1960-х – 1980-х років: ціна за свободу Генріха Алтуняна»	32
Горпинко О. С.	Розгортання ідеологічного тиску та репресій проти наукової еліти України на початку 1920-х років	45
Данильян О. Г., Калиновський Ю.Ю.	Інтелектуальна еліта нації як гарант духовної безпеки держави	56
Даннікова Т. В.	Жінки-освітянки в Русі Опору в Другій світовій війні на досвіді Польщі	62
Дев'ятко Н. В.	Сучасні світоглядні виклики в освіті	73
Дегтярьова В. Р	Розвиток лідерських якостей на ранньому етапі формування особистості	78
Дерев'яга М. А.	Перший директор Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського В. С. Чишко: життєвий та науковий шлях	89
Дзьобань О. П., Буліч А. І.	Інформаційно-відкрита освіта як середовище формування інтелектуальної еліти	94
Діхтярук С. Г.	Науково-публіцистичні праці Романа Бжеського	99
Дмитрієва Т. В.	Археологічні дослідження Б. П. Зайцева	103
Дорош С. Б.	Діяльність М. І. Пирогова на посадах попечителя Одеського та Київського навчальних округів (1856-1861 рр.)	108
Дьякова О. В., Топчій Д. С.	Я такий щасливий, адже теж послужив Батьківщині!	115
Захарова Е. В.	Розвиток нормативно-правового забезпечення геодезичного супроводу транспортного будівництва співробітниками ХНАДУ	123
Зацарний С. О.	М. С. Грушевський – видатний організатор археографічної справи у Львові (1894–1914 рр.)	135
Золотарьов В. С.	Вільгельм Вільгельмович Нічке – науковець та педагог	144
Клусович А. В.	Лесь Танюк – активний учасник національно-демократичного руху в Україні 1980-х – початку	

Дмитрієва Тіна Важевна

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальності 032 «Історія та археологія»
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

Науковий керівник:

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
Богдашина Олена Миколаївна*

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ Б. П. ЗАЙЦЕВА

***Анотація.** У розвідці проаналізовано археологічні дослідження відомого харківського історика Б. П. Зайцева, зокрема скориговано оцінка його внеску у розвиток археології.*

***Ключові слова:** археологія; Б. П. Зайцев; історик.*

Постановка проблеми. Український історик, джерелознавець, дослідник, краєзнавець, доцент кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Б. П. Зайцев зробив вагомий внесок у розвиток спеціальних історичних дисциплін, зокрема археології. Вчений на початку своєї професійної кар'єри активно займався археологічною тематикою. Врахування внеску історика сприятиме успішному вивченню та популяризації історії археологічної науки.

Аналіз останніх досліджень. Борис Петрович Зайцев був автором понад 400 наукових, науково-популярних, бібліографічних і методичних праць. Життя

та творчість вченого висвітлюється в біобібліографічних покажчиках, збірці спогадів та окремих публікаціях про нього [1–2; 7–10].

Мета статті. Дослідити археологічні дослідження історика Б. П. Зайцева, його внеску у розвиток археології.

Виклад основного матеріалу. У 1951 р., після демобілізації з лав Збройних сил СРСР, Б. П. Зайцев поступив на історичний факультет Харківського державного університету імені О. М. Горького, який закінчив у 1956 р. Під час навчання він працював старшим лаборантом Археологічного музею університету, а у 1959 р. став його завідувачем [3].

З 1950-х років вчений здійснював як самостійні археологічні розкопи пам'яток Харківщини, так і щорічно брав в участь в археологічних експедиціях під керівництвом професорів Б. А. Шрамко та В. І. Кадєєва.

Археолог досліджував пам'ятки черняхівської культури в басейні Сіверського Дінця. У статті «Новые материалы черняховской культуры бассейна Северского Донца и Псла» (1964) [5] автор ввів до наукового обігу нові матеріали щодо давніх поховань. Окрім інформації про відкриття нових пам'ятників черняхівської культури, окрему увагу приділено також новим знахідкам римських монет на території Харківської та Белгородської областей. Колекція на той час була єдиною, що містила нові матеріали про черняхівську культуру даного району.

З 1958 р. Б. П. Зайцев читав лекції з археології, джерелознавства, архівознавства, історичної хронології, інших спеціальних історичних дисциплін. Викладач був прихильником безпосереднього контакту студентів з археологічним матеріалом, за 10 хвилин до закінчення лекцій курсу «Основи археології» приводив студентів до музею та демонстрував матеріали лекції [7, с. 116]. Співробітники музею допомагали організувати та проводити археологічні практики студентів, все це сприяло зміцненню та розширенню бази археологічного музею.

Б. П. Зайцев організував і кілька років керував археологічним гуртком школярів в Харківському міському палаці піонерів [2, с. 11]. Заняття гуртка

були присвячені вивченню археологічних пам'яток Харківщини. З учнями вчений реставрував монети, керамічні вироби. Школярі брали участь не тільки в розвідках, але і в розкопках деяких пам'ятників, наприклад Люботинського городища.

Для популяризації минулого Б. П. Зайцев співпрацював зі школами, археологами, краєзнавцями. Завдяки науковцю жителі нашого регіону передавали до фондів Археологічного музею університету свої випадкові знахідки. Серед надходжень того періоду найбільш цінними були бивень мамонта, який був виявлений учнем 6 класу Покотилівської середньої школи, діабазовий шліфований молот, який надійшов від учня 7 класу школи № 35 м. Харкова, кам'яний молот, що надійшов до музею від студента 1 курсу історичного факультету [4]. Розширення кола партнерів музею дозволило значно поповнити колекцію музею.

Як завідувач Археологічного музею Б. П. Зайцев брав участь у січні 1959 р. в обміні матеріалами з Ермітажем (Ленінград) [9]. До Ермітажу тимчасово був відправлений Безлюдівський скарб. Після його вивчення скарб повернули до Археологічного музею університету.

З 1964 року Б. П. Зайцев починає працювати на новоствореній кафедрі історіографії, допоміжних історичних дисциплін і методики історії (з 1978 р. – кафедра історіографії, джерелознавства та археології) історичного факультету Харківського державного університету імені О. М. Горького. У 1964 року в Науково-інформаційному бюлетені Архівного управління УРСР було опубліковано доповідь «Нові нумізматичні надходження археологічного музею Харківського державного університету». [6] Основна увага була приділена монетам, виявленим під час археологічних розкопок Херсонеса у 1963 році на чолі з В. І. Кадеєвим.

Висновки. За роки керівництва Археологічним музеєм Борис Петрович проводив активну науково-дослідну роботу. Надавав значну допомогу в написанні наукових робіт студентів, наочних посібників щодо занять. Закріпив та значно розширив зв'язки музею з різноманітними установами. Б. П. Зайцев

вніс значний внесок у розвиток археологічної науки, а результати досліджень є актуальними й сьогодні.

Джерела і література:

1. Бердута М. З., Куделко С. М., Ручинская О. А. Университет: жизнь и судьба:[Об историках Б. К. Мигале, В. И. Кадееве, Б. П. Зайцеве]. UNIVERSITATES. 2007. Вип. 2. С. 48–53, фото.
2. Борис Петрович Зайцев: спогади і бібліографія / укл.: проф. С. І. Посохов, С. М. Куделко, М. В. Гречишкіна; відп. ред. С. І. Посохов. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 140 с.
3. Державний архів Харківської області , Ф. Р-6529, оп. 7, спр. 1.
4. Зайцев Б. П. Краткий отчет о разведках и поступлениях в археологический музей ХГУ им. А. М. Горького от частных лиц в 1959 г. *Матеріали фондів Музею археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Ф. 1, оп. 5, п. 1.
5. Зайцев Б. П. Новые материалы черняховской культуры бассейна Северского Донца и Псла. *МИА*. 1964. № 116. С. 44–52.
6. Зайцев Б.П , Кадеев В. І. Нові нумізматичні надходження археологічного музею Харківського державного університету. *Наук.-інформ. Бюлетень Архівного управління УРСР*. 1964. № 3. С. 110–111.
7. Іванова Д. Б. П. Зайцев – завідувач Археологічним музеєм Харківського державного університету в 1959-1964 рр. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Шевченка. Серія «Історія»*. Вип. 51. Х., 2016. С. 114–122.
8. Історики Харківського університету : біобібліографічний довідник (1905–2013 рр.) / уклад. О. М. Богдашина, В. І. Бутенко, С. Р. Марченко [та ін.] ; відп. ред. проф. С. І. Посохов. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 284 с.
9. Мызгин К. В. К карте находок античных монет на Харьковщине (из научного архива Б. П. Зайцева). *Древности. Харьковский историко-археологический ежегодник*. 2016. № 13. С. 276–287.

10. Опись монет Безлюдовского клада / по Р. Р. Фасмеру /, переданных Археологическим музеем ХГУ Государственному Эрмитажу во временное пользование. – 1959 год.
11. Павлова О. Зайцев Борис Петрович (К 80-летию со дня рождения). *Харківський архівіст*. 2007. Вип. 3. С. 105–111.
12. Парфиненко А. Ю. Страницы истории студенческой науки в Харьковском университете / А. Ю. Парфиненко, С. И. Посохов. Х., 2002. 59 с.

Dmitrieva Tina Vazheva

Archaeological research B. P. Zaitsev

Abstract. The investigation analyzed the archaeological research of the famous Kharkov historian B.P. Zaitsev, in particular, the assessment of his contribution to the development of archeology was adjusted.

Keywords: archaeology; B.P. Zaitsev; historian.